

Kültürel Mirasın Korunması İçin Sürdürülebilir Miras Yönetimi: Türkiye Örneği

Sustainable Heritage Management for the Conservation of Cultural Heritage: The Case of Turkey

Gülçinay Başdoğan Deniz ¹

öz

Kültürel mirasın sürdürülebilirliği somut ve somut olmayan kültürel varlıkların koruma, kullanma ve yaşatma dengesini dikkate alan, sunum ve yorumlama teknikleri ile turizm ve ziyaretçi yönetimini planlayan, risk faktörlerini azaltan ve önleyen, katılımcı yaklaşımla yerel kalkınmayı destekleyen, yönetim ve organizasyon yapısını geliştirilebilir kılan, miras bilinci oluşturan, akılcı ve bütüncül bir planlama anlayışına sahip yönetim planına bağlıdır. Bu bağlamda, yönetim planı olmayan kültürel miras alanlarının sürdürülebilir korunması söz konusu değildir. Buna göre araştırma, sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin Türkiye'deki on iki Dünya Mirası Alanı yönetim planına ne kadar dâhil edildiğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma yöntemi, içerik analizine dayanmakta olup üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşama, literatür taramasıdır. Bu aşama, araştırma konusuna ait kavramın arka planını (kültürel miras, miras koruma, sürdürülebilir kalkınma ve miras koruma ilişkisi, sürdürülebilir miras yönetimi) içermektedir. İkinci aşama, analiz aşamasıdır. Bu aşamada, Türkiye'deki on iki Dünya Miras Alanı'na ait her bir yönetim planı, sürdürülebilirlik boyutu (durum analizi, stratejik uyum, topluluk değeri ve paydaş katılımı) çerçevesinde değerlendirilmiştir. Üçüncü aşama ise sentezdir. Sentez sonucunda on iki Dünya Miras Alanı'na ait yönetim planında sürdürülebilirlik ilkelerinin planlama süreciyle yeterince bütünleşmediği görülmüştür. Yönetim planlarında, miras değerlerine vurgu yapılmasına ve mirasın öneminin farkında olunmasına rağmen ekonomik ve sosyal yapıya yönelik eğilimler ve bağlantılar çoğu planda yeterince ele alınmamıştır. Planların hepsinde paydaşlar çok net olarak belirlenmiştir. Ancak paydaşlar arasındaki ilişkilere, işletmeler, yerli halk ve ziyaretçilerin stratejik hedeflere olan etkilerine çoğunlukla değinilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Miras Koruma, Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Miras Yönetimi, Türkiye

ABSTRACT

The sustainability of cultural heritage depends on considering the balance of protection, use, and survival of tangible and intangible cultural assets, planning tourism and visitor management with presentation and interpretation techniques, reducing and preventing risk factors, supporting local development with a participatory approach, making the management and organizational structure developable, creating heritage awareness, rational management plan with a holistic planning approach. In this context, sustainable protection of cultural heritage areas without a management plan is out of the question. Hence, the research aims to ascertain to what extent sustainable development principles are incorporated into the management plans of twelve World Heritage Sites in Turkey. The research method is predicated on content analysis and consists of three stages. The first stage is the literature review. This stage comprises the background of the concept of the research topic (cultural heritage, heritage conservation, the relationship between sustainable development and heritage protection, sustainable heritage protection). The second stage is the analysis stage. At this stage, each management plan of the twelve World Heritage Sites in Turkey was evaluated within the framework of its sustainability dimension (analysis of the situation, strategic alignment, community value and stakeholder engagement). The third stage is synthesis. As a result of the synthesis, it was seen that the sustainability principles in

¹ Corresponding Author: İskenderun Technical University, gulcinay.basdogan@iste.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3281-911X>

the management plans of twelve World Heritage Sites were insufficiently integrated into the planning process. Despite the emphasis on heritage values, and awareness of the importance of heritage in management plans, trends and links to the economic and social structure were inadequately addressed in most management plans. Stakeholders were clearly identified in all plans. However, the relations between stakeholders and the effects of businesses, locals, and visitors on strategic objectives are mostly not mentioned.

Keywords: Cultural Heritage, Heritage Conservation, Sustainability, Sustainable Cultural Management, Turkey

GİRİŞ:

Kültürel miras, modernite ve geleneği birleştirerek geçmişin geleceği şekillendirmesine imkân tanımakta, yenilikçi düşünceleri yaratıcılıkla harmanlayarak sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla miras, yalnızca tarihi belleği korumakla kalmamakta, aynı zamanda yaratıcı bir şekilde kullanıldığında çeşitli paydaşlara farklı sosyal ve ekonomik faydalar da sağlayabilen bir kaynak da oluşturmaktadır (Dümcke ve Gnedovsky, 2013; Perihan ve Aşur, 2020). Buna göre kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınmada önemli bir rol oynadığı aşikardır. Ekonomik olarak kültürel miras; istihdam sağlayarak turizmin gelişimini ve girişimciliği etkilemekte, sonuç olarak yerel nüfus için geliri artırmakta ve hükümet için vergi gelirlerini etkilemektedir. Ayrıca, sosyal sürdürülebilirlik kapsamında sosyal uyum, sosyal içerme, katılım ve yerel topluluk refahında olumlu etkiler yaratmaktadır. Çevresel boyutta ise yeşil ekonomiyi ve iklim adaptasyonunu teşvik etmektedir (Jelincic, 2021).

Son yıllarda kalkınma, sürdürülebilirlik ve miras koruma ilişkisi, katmanlı ve karmaşık bir konu olarak farklı disiplinlerin gündeminde yer almaktadır. Kültürel mirasa yönelik koruma politikaları ve miras yönetimi modelleri, yirminci yüzyılın ortalarında geleneksel doku merkezli yaklaşımlardan daha bütünsel ve yenilikçi koruma çözümlerine doğru kaymıştır (Mackay, 2019). Bu değişimle birlikte, miras kaynaklarının korunması ve yönetimi için sorumlu bir yapı olarak miras yönetiminin gerekliliği ortaya çıkmıştır.

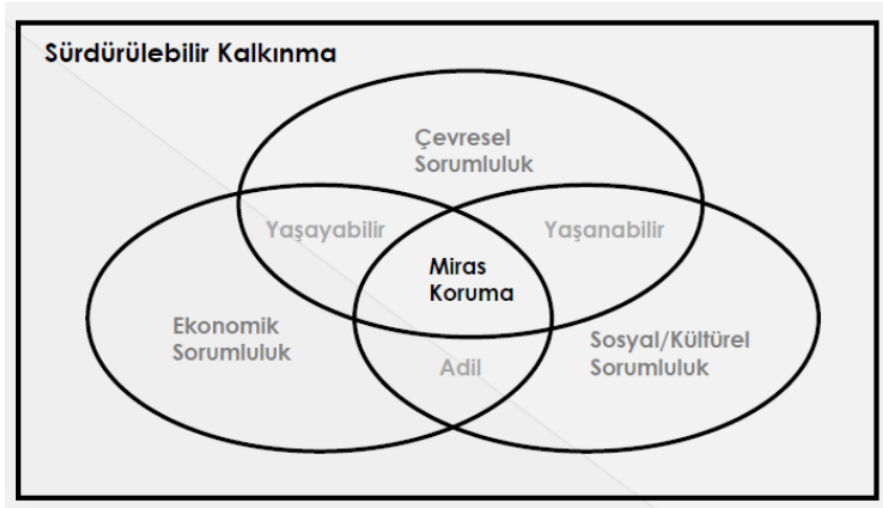
Miras yönetiminde sürdürülebilir koruma; toplumsal örgütlenmelerde etkinliği, sosyal adalet ve eşitliği, kültürel sürekliliği, ekonomik kalkınmayı, tüm paydaşları kapsayan katılımcı ve şeffaf prensipleri, birlikte ve bütünlük planlama anlayışı ile kültürel miras değerlerinin korunmasını ve geliştirilmesini hedeflemektedir (Özcan, 2009). Bu hedefler doğrultusunda değişen ve gelişen dünyada miras yönetimi, sürdürülebilir kalkınma ilkelerinden özellikle topluluk katılımını uygulanabilir kılarak, toplulukların kültürel değerlerini tanıması ve tanıtması için fırsatlar yaratarak, mirasın sürdürülebilir gelişiminde toplulukların çevre ile anlamlı biçimde etkileşim içinde olmasına imkân sağlamaktadır (Keitumetse, 2011). Buna göre, sürdürülebilir miras yönetimi bütüncül planlama ve katılımcı yaklaşım anlayışına sahip olmalıdır. Bu anlayışın miras yönetimine ne kadar uygulandığı ise miras çalışmalarında yeterince değerlendirilmemiştir. Bu bağlamda araştırma, miras yönetimi ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiye odaklanarak Türkiye’de on iki Dünya Miras Alanı’na ait yönetim hedeflerinde sürdürülebilirlik boyutunun belirlenmesini amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda miras koruma, sürdürülebilir kalkınma ve miras yönetimine yönelik kavramsal ve kuramsal çerçeve incelenerek sürdürülebilir miras yönetimi için öneriler geliştirilmiştir.

1. Sürdürülebilir Kalkınma ve Kültürel Miras

Sürdürülebilirlik kavramı Birleşmiş Milletler tarafından 5-16 Haziran 1972 tarihinde Stokholm’de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı’nda ilk olarak tartışılmıştır. 1987 yılında, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından Brundtland Raporu olarak bilinen “Ortak Geleceğimiz” başlıklı raporda sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma perspektifinden tanımlanmış ve yaygın olarak kullanılır hale gelmiştir (Strange ve Bayley, 2008; Şen vd., 2018; Türkoğlu, 2020).

Brundtland Raporu'nda tanımlanan sürdürülebilir kalkınma günümüzdeki ve gelecekteki ihtiyaçları karşılayan kalkınma olarak ifade edilmiştir (WCED, 1987). Sürdürülebilir kalkınma anlayışı zamanla önem kazanarak farklı disiplinlerin araştırma konusu olmuştur. Özellikle uluslararası boyutta sürdürülebilir kalkınmanın değerlendirildiği birçok toplantı ve konferans (Habitat I-1976, 1992-Rio Zirvesi (gündem 21), 1996-Habitat II Zirvesi, 1997-Rio +5 Zirvesi, 2002- Johannesburg Zirvesi, 2006-AB 6. Çerçeve Programı, 2010- V. Dünya Kentsel Forumu, 2012-Rio +20 Zirvesi, 2015-Gündem 30, Habitat III-2016/Quito Konferansı) gerçekleştirilmiştir (Seydioğulları, 2013).

Rypkema (2010), sürdürülebilir kalkınmanın bileşenlerini çevresel sorumluluk, ekonomik sorumluluk ve sosyal/kültürel sorumluluk olarak tanımlamıştır. Bu üç bileşen yaşayabilir, yaşanabilir ve adil kavramlar çerçevesinde birbirine bağlanmıştır. Buna göre bir toplumun yaşayabilir, yaşanabilir ve adil olması için çevresel, sosyal ve ekonomik sorumluluğun birbiri ile bağlantılı olması gerekmektedir (Şekil 1). Ayrıca Rypkema (2010), sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma için miras korumaya yönelik on kriter belirlemiştir. Bunlar; yerel varlıkları koruma (yeniden canlandırma), yaygın, ölçülebilir yerel faydalar (restorasyon çalışmaları), özel sektör ve küçük işletmelerin rolü (istihdam), ileri dönüşüm (teşvik), ekonomik küreselleşmeye katılma ve kültürel küreselleşmeyi azaltma (yeniden işlevlendirme, ulusal kimliği güçlendirme), yaşam kalitesi (bilgi ekonomisi, yaratıcı sınıf, tarihi yapıları çevre), uzun vadeli stratejiler, kazanana karşı kaybedenin olmaması (mirasın ekonomik değeri), çevresel, sosyal ve kültürel sorumluluk bilincidir (az enerji tüketimi, yeşil bina, bellek).

Şekil 1. Sürdürülebilir kalkınma ve miras koruma ilişkisi (Rypkema, 2010)

Kalkınma anlayışı; sadece dar bir ekonomik yapıyı değil aynı zamanda, değişikliklerin sosyal, kültürel, ekolojik ve politik yönlerini, bunlara neden olan dışsal ve içsel faktörleri, mekânsal ölçeğe ve coğrafi şartlara göre değerlendirmelidir (Murzyn-Kupisz, 2012). Buna göre Murzyn-Kupisz, (2012) kültürel mirasın sosyoekonomik kalkınma üzerindeki potansiyel etki alanlarını belirlemiştir. Bunlar; ekonomik etki, yerel toplumun yaşam kalitesi ve standardı, çevresel etki, kentsel ve kırsal yenileme süreci, yerel imaj ve markalama ile bilgi ekonomisidir. Buna göre Rypkema ve Murzyn-Kupisz'in de belirttiği gibi, mirasın korunması için sürdürülebilir bir kalkınma anlayışına, sürdürülebilir bir kalkınma içinde mirasın kaynak olarak değerlendirilmesine gereksinim vardır.

2. Miras Koruma, Sürdürülebilirlik ve Uluslararası Sözleşmeler

Kültürel değerlerin sürdürülebilir gelişimi, bu değerlerin erişilebilirliğine, kullanışlı olmasına ve yerel halkın günlük yaşama entegre olmasına bağlıdır (ICOMOS, 1982). Kentler, sağlıklı kentleşme ve küreselleşme yoluyla hızlı değişimlere maruz kalırken; yerel kültürler ve miras üzerindeki etkiler endişe yaratmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün miras koruma konusundaki temel hedefi, şimdiki ve gelecekteki çevresel, toplumsal ve ekonomik ihtiyaçları dikkate almaktır. Buna göre temel hedefte koruma, sürdürülebilir kalkınmanın önemine vurgu yapmaktadır (Zeyter ve Mansour, 2018).

Sürdürülebilir kalkınma, kentsel koruma ve planlama alanında önemli bir motivasyon kaynağı olarak görülmektedir. Kent ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişki, mevcut kaynakların yeniden kullanılmasına dayanan bir süreci içermektedir. Bu süreçte, yerel kültürün devamlılığı, kentsel hizmetlerin adil dağılımı, demokratik yönetim ilkeleri, geleneksel sosyal değerler ve uygulamalar yeniden üretilmektedir. Bu noktada kültürel miras ise yenilenemeyen bir kaynak olarak değerlendirilmekte ve mirasın sürdürülebilirliği uygulanabilir yeni kullanımlarla (yeniden işlevlendirme) sağlanabilmektedir (Boussaa, 2014). Tarihi çevrelerin yeniden değerlendirilmesinde sosyal hayatın canlılığı ve kültürel varlıkların çevreleri ile ilişkileri önem arz etmektedir. Buna göre, kültürel miras alanların korunmasında sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik göz önünde bulundurulmalıdır (Arabacıoğlu ve Aydemir 2007; Karahan vd., 2008; Aşur ve Akpına Külekçi, 2021). Özellikle kentsel koruma çalışmalarında mirasın, sürdürülebilir kentsel kalkınmada itici güç olması gerektiği fikri giderek daha açık biçimde ifade edilmektedir (Vileniske vd., 2020).

Uluslararası sözleşme ve konferanslarda da kültürel miras ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiye sık sık vurgu yapıldığı görülmektedir (ICOMOS, 1982; UNESCO, 2002; UNESCO, 2003; Council of Europe, 2005; Landrof, 2009; UNESCO, 2011; Dinçer ve Enlil, 2012; ICOMOS, 2014; UNESCO, 2013; UNESCO, 2015; UN, 2017; Türkoğlu, 2020; Labadi vd., 2021; UNESCO, 2021). Buna göre Tablo 1’de uluslararası belgelerde sürdürülebilir kültürel mirasa yönelik amaçlar verilmiştir. Belgelerde; mirasın sürdürülebilir kalkınma için önemli bir kaynak olduğu, mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında yönetim planının gerekli olduğu, katılımcı yaklaşım ile korumaya yönelik politikaların oluşturularak eylem planlarının hazırlanması gerektiği, tarihi kentsel peyzaj anlayışına (sürdürülebilirliğin bütün boyutlarını -kültürel, ekonomik, sosyal, çevresel- dikkate alan bir koruma yaklaşımı) ihtiyaç duyulduğu ve yaşanabilir sağlıklı bir çevre, ekonomik kalkınma ve sosyal uyum için miras değerlerinden optimal şekilde yararlanılması gerektiği ifade edilmiştir.

Tablo 1. Uluslararası belgelerde sürdürülebilir kültürel mirasa yönelik amaçlar

Belge Adı	Sürdürülebilir Amaçlar
Deschambault Deklarasyonu (1982)-ICOMOS	Deklarasyonda kültürel değerlerin sürdürülebilir gelişimi, erişilebilirliğe, kullanılabilirliğe ve yerel halkın günlük yaşama entegrasyonuna bağlanmıştır (ICOMOS, 1982).
Budapeşte Deklarasyonu (2002)-UNESCO	2002 yılında Dünya Miras Komitesi tarafından yayınlanan Budapeşte Deklarasyonu, dünya mirasını tüm toplumların sürdürülebilir kalkınması için bir araç olarak nitelendirmiştir (Landrof, 2009). Miras varlıklarının toplumların sosyoekonomik kalkınmasına ve yaşam kalitesine katkıda bulunması gerektiği ve bu varlıkların tanımlanması, korunması ve yönetiminde toplulukların etkin rol alması gerektiği ifade edilmiştir (UNESCO, 2002).
Evrensel Değerler ile Yerel Değerlerin Bağlanması: Dünya Mirası İçin Sürdürülebilir Bir Geleceğin Yönetilmesi/Amsterdam Konferansı (2003)-UNESCO	Konferansta sürdürülebilir miras yönetimine yönelik öneriler bulunmaktadır. Konferansın sonuç ve önerilerinde; yerel halkın miras değerlerinin belirlenmesinde ve alan yönetiminde merkezi bir rol oynadığı, yerel değerinin bozulmaması için geçmiş ve gelecek arasında sürekliliği sağlayan bir yönetim sistemi olması gerektiği ve bu yönetim sisteminde ortaklıkların/paydaşların rolünün belirlenmesi ve uluslararası iş birliğinin sağlanması gerekliliği ifade edilmiştir (UNESCO, 2003).
Avrupa Konseyi Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi/Faro Sözleşmesi (2005)-Avrupa Konseyi	“Faro Sözleşmesi”; insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü ortak mirasın temeli olarak değerlendirmektedir (Dinçer ve Enlil, 2012). Sözleşme mirası; uzlaştırıcı, barışçıl ve sürdürülebilir kalkınma ve insani gelişme için bir kaynak olarak yorumlamaktadır. (Council of Europe, 2005).
Tarihî Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı (2011)-UNESCO	Tavsiye kararında; kentlerin istihdam ve eğitim fırsatları sağladığı, insanların gelişen ihtiyaçlarına ve isteklerine cevap verdiği, ancak hızlı kentleşme sonucu kentsel ortamın yıkıcı bir şekilde tahrip olduğu ifade edilmiştir. Bu noktada somut ve somut olmayan miras değerlerini içeren kentsel miras, kentsel alanların yaşanabilirliğini artırarak ekonomik kalkınma ve sosyal uyumu sağlamlaştırmakta önemli bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Buna göre tavsiye kararı; sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda, kentsel mirasın korunmasında kentin sosyal, kültürel ve ekonomik değerlerini dikkate alarak kentsel bağlamdan kopmadan koruma ve yönetimi peyzaja dâhil eden bir yaklaşımı önermektedir. Tarihi kentsel peyzaj; tarihi kentsel mekanların doğal, kültürel, ekonomik, sosyal yapılarını dikkate alarak kentlerin hareketli yapısını, kültürel çeşitliliğini, çevre kalitesini ve farklı fonksiyonlarını geliştirerek koruyan sürdürülebilir ve istikrarlı bir anlayış sağlamaktadır (UNESCO, 2011).

Tablo 1. Uluslararası belgelerde sürdürülebilir kültürel mirasa yönelik amaçlar

Belge Adı	Sürdürülebilir Amaçlar
Hangzhou Deklarasyonu (2013)-UNESCO	Deklarasyon; hükümetlerin, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün, çevresel sürdürülebilirlik, yoksulluk ve sosyal içerme gibi dünyanın kalkınma ile ilgili zorluklarının çözümünde kültürün gücünden yararlanmasını gerektiğini belirtmiştir. Deklarasyonda, kültürün sürdürülebilirlik için önemli bir rol oynadığı, birçok ülkede sosyal ve ekonomik kalkınmanın öncüsü olduğu ancak dünya çapında sürdürülebilir kalkınma stratejilerine tam olarak entegre edilmediği ifade edilmiştir (UNESCO, 2021). Bu noktada, kültürü sürdürülebilir kalkınma stratejilerine entegre etmeye yönelik bazı öneriler sunulmuştur. Bunlar; kalkınma için kültür, barış ve uzlaşma için kültür, sosyal kalkınma ve kültürel haklar için kültür, yoksulluğun azaltılması için kültür, çevresel sürdürülebilirlik için kültür, afetlere ve iklim değişikliğine direnç için kültür, koruma ve gelecek nesiller için kültür, sürdürülebilir kentsel gelişim ve yönetim için kültür ile yenilikçi ve sürdürülebilir iş modelleri için kültürdür (UNESCO, 2013).
Floransa Bildirgesi (2014)-ICOMOS	" <i>İnsani değer olarak miras ve peyzaj</i> " ana temasıyla 2014 yılında kabul edilen Floransa Bildirgesi; kültürel mirasın insan hakkı olduğunu vurgulamaktadır. Peyzaj ise; toplum odaklı, kültür ve doğayı birleştirici, büyümeyi harekete geçirici güç ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin başarıyla uygulanabileceği yerler olarak değerlendirilmiştir. Bildirge; kültürel çeşitliliği miras ve peyzaj değerleri ile değerlendirerek kültür çalışmalarının merkezine insanı yerleştirmiştir. Geleneksel bilgi yoluyla sürdürülebilirliğin sağlanacağı, toplum merkezli koruma ve yereli güçlendirmede sürdürülebilir kalkınma bağlantısının kurulması gerektiği ifade edilmiştir (ICOMOS, 2014).
"Sürdürülebilir Bir Kalkınma Perspektifinin Dünya Miras Sözleşmesine Sürecine Entegrasyonu Politika Belgesi" (2015)-UNESCO	Politika Belgesi, 9 Kasım 2015 tarihinde Dünya Mirası Sözleşmesine Taraf Devletler tarafından 20. Genel Kurul'da kabul etmiştir. Politikanın genel amacı; taraf devletlerin, uygulayıcıların, kurumların, toplulukların ve ağların uygun rehberlik yoluyla, dünya mirası varlıklarının miras potansiyelinden yararlanmalarına, sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmalarına ve dünya mirası varlıklarının üstün evrensel değerini korumaya yardımcı olmaktır. (UNESCO, 2015) Belgede; kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutunu güçlendirebileceği, biyolojik çeşitlilik ile yerel kültür arasındaki ilişkinin dikkate alınması gerektiği, kültürel varlıkların korunması ilgili tüm paydaşların ortak hareket etmesine yönelik bir sistemin gerekliliği ve kültür varlıklarının sürdürülebilir bir çevre koruma politikası ile korunması gerektiği belirtilmiştir (Türkoğlu, 2020).
Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündemi (2015)-BM	2015 Yılında kültür ve mirasın sürdürülebilir kalkınmadaki rolü Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 2030 Gündemi'nde ve on yedi Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi'nde (SKH) kabul edilmiştir. Kültürel miras, Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar SKH 11'de en belirgin şekilde " <i>dünyanın kültürel ve doğal mirasının korunması ve gözetilmesi çabalarının artırılması</i> " olarak Hedef 11.4'te görülmektedir. Daha dolaylı olarak ise Nitelikli Eğitim SKH 4, İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme SKH 8 ve Sorumlu Tüketim ve Üretim SKH 12'de ve diğer hedeflerde görülmektedir. ICOMOS, 2015 yılında 2030 Gündemi'ni referans olarak mirasa yönelik stratejiler geliştirmek ve sürdürülebilirliği miras uygulamaları içindeki yerini belirlemek amacıyla SKH Çalışma Grubu kurmuştur. Bu grup, Hedef 11.4 ile mirasın 2030 Gündem Belgesi'ne dâhil edilmesinde etkili olmuştur. SKH Çalışma Grubu, 2019 yılında mirasın SKH ile etkileşiminin nasıl kullanılabileceği konusunda miras uzmanlarına ve kalkınma aktörlerine rehberlik sağlamak amacıyla "Kalkınma Aktörleri ve Miras İçin Politika Rehberi" hazırlamıştır. Buna göre SKH 11 hedefine yönelik olarak mevcut ve gelecek nesiller için kapsayıcı, güvenli, esnek ve sürdürülebilir şehirler oluşturulmasında, sosyal içermeyi teşvik etmede, kalkınma süreçlerinin olası etkilerini ve sonuçlarını yansıtmada, paydaş katılımında, döngüsel ekonomiyi teşvik etmede, kentsel dirençlilikte ve afet risk yönetiminde miras potansiyelinden yararlanılması gerektiği belirtilmiştir (Labadi vd., 2021).
Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Konferansı (Habitat III (2016)- BM	(Habitat III), "Yeni Kentsel Gündem" temasıyla; eşit, adil, kapsayıcı, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik edici, toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirici, yaşam kalitesini artırıcı, dirençli ve çevrenin korunmasına yardımcı yeni bir kentsel planlama anlayışını benimsemiştir. Yeni Kentsel Gündem'de kültür ve kültürel çeşitliliğin sürdürülebilir kalkınmadaki önemine vurgu yapılmıştır. Kültürel miras ile ilgili olarak eylem planında; somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin sürdürülebilir kullanım anlayışı ile korunması ve geliştirilmesi, kültürel miras ve yerel kaynaklara dayalı sürdürülebilir ve kapsamlı kent ekonomilerinin geliştirilmesi, kültürel mirasın korunarak kentleşme problemlerinin azaltılması, somut ve somut olmayan kültürel miras ve doğal çevrenin korunmasına yönelik planlama araçlarının uygulanması ve sürdürülebilir kentleşme için kültürel mirasın katılımcı rolünün kullanılması hedeflenmiştir (UN, 2017).

3. Sürdürülebilir Miras Yönetimi

Yönetim planı olmayan kültürel miras alanlarının korunmasında sürdürülebilirlik açısından sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların çözümüne yönelik koruma yaklaşımlarında alan yönetimi ve yönetim planı kavramları öne çıkmaktadır. Özellikle UNESCO Dünya Miras Komitesi, 2005 yılından itibaren Dünya Miras Listesi'nde yer alma şartlarında yönetim planı hazırlanmasını şart koşmasıyla birlikte

koruma alanlarında yönetim planı hazırlanmasına öncelik verilmeye başlanmıştır (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017; Eraslan, 2021).

Koruma alanlarında meydana gelen sorunlara çözüm getirerek, sürdürülebilir koruma pratikleri geliştiren yeni strateji ve yöntemlerin bütünü kültürel miras yönetim planlamasını oluşturmaktadır. Bu planlama süreci; miras alanına ilişkin farklı beklenti, talep ve baskı unsurlarını bir arada değerlendirerek koruma ile sosyoekonomik gelişme arasında birbirini besleyen bir yaklaşımı hedeflemektedir (Aksoy ve Enlil, 2012).

Keitumetse, (2011) “Sustainable Development and Cultural Heritage Management in Botswana: Towards Sustainable Communities” başlıklı çalışmada; Gündem 21’i karar vericiler (uluslararası kuruluşlar, hükümet ve yerel yönetim) için yol gösterici bir kaynak olduğunu ve kültürel miras niteliğindeki alanların sürdürülebilir yönetimine yönelik bir bakış açısını da içerdiğini belirtmiştir. Keitumetse, Gündem 21 ilkelerini ve kültürel mirası birbirine bağlamak için, topluluklarla birlikte arkeolojik miras ve çevre yönetiminde yerel kültürel değerlerin tanınmasını sağlayan entegre bir yönetim yaklaşımının gerekli olduğunu ve bu bağlantının sürdürülebilir topluluklara (kültürel, sosyal, ekonomik ve koruma düzeyinde biyofiziksel çevre ile uyumlu olan topluluklar) yönelik adımlar için fırsatlar yaratacağını belirtmiştir.

Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi anlayışı, yalnızca günümüz toplumu için değil, aynı zamanda gelecek kuşaklar için de kültürel mirasın toplum ve çevre ile olan ilişkisinin uzun ömürlü olmasını hedeflemesi açısından önemlidir. Sürdürülebilir kültürel miras yönetiminde, miras değerlerinin korunmasının neden gerekli olduğu konusunda sosyal farkındalık oluşturulması önem arz etmektedir. Bu konudaki kilit konulardan biri, korumada katılımcı yaklaşımdır. Sürdürülebilir yönetimde katılımcı yaklaşım, toplumun değerlerini kültürel ve sosyal yaşamda değerli bir buluşma noktası haline getirmeyi ve kültürel mirasın ekonomik ve sosyal gelişime katkı sağlamasını amaçlamaktadır (Keitumetse, (2011).

Uluslararası boyutta da miras yönetime yönelik rehber niteliğinde birçok belge yer almaktadır. Araştırma kapsamında bu belgelerden Burra Tüzüğü, Salalah Rehberi ve Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulamasına Yönelik İşlevsel İlkeler Rehberi incelenmiştir.

Miras yönetimi için önemli bir kaynak olan Kültürel Öneme Sahip Yerlerin Korunması Amaçlı Avustralya ICOMOS Tüzüğü (Burra Tüzüğü), ilk olarak 1979 yılında Avustralya’nın Burra kasabasında kabul edilmiştir. Daha sonra, 1981, 1988, 1999 ve son olarak 2013 yılında revize edilmiştir. Tüzük, miras değerlerinin açık ve anlaşılabilir şekilde ele alındığı bir miras yönetimi çerçevesi sunmaktadır. “Kullanım, ilişkilendirme ve anlam” gibi somut olmayan değerler ile yerle ilişkili kişilerin beklentilerini karar verme sürecine daha fazla dâhil etmeyi amaçlamaktadır (Mackay, 2019). Bu amaç doğrultusunda tüzük, değerlere dayalı bir yaklaşım çerçevesinde kültürel miras alanları için planlama ve yönetim sürecini; yerin önemini anlama (yeri anlama ve kültürel önemi değerlendirme), politika belirleme (tüm faktörleri ve sorunları belirleme, politika geliştirme, bir yönetim planı hazırlama) ve politikaya uygun yönetme (yönetim planını uygulama, sonuçları izleme ve planı gözden geçirme) olarak tanımlamıştır. Bu süreç boyunca topluluk ve paydaş katılımının gerçekleşmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca korumanın miras yönetiminin ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmiştir (ICOMOS, 2013).

2017 yılında Yeni Delhi’de ICOMOS tarafından kabul edilen “Kamusal Arkeolojik Alanların Yönetimi İçin Salalah Rehberi” ise, kamuya açık/açılacak arkeolojik alanların sürdürülebilir bir yönetim çerçevesini oluşturmayı ve sürdürülebilir bir yönetim sistemini geliştirmek için gerekli çalışmaları belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda; arkeolojik alanların miras değerlerinin korunması, sürdürülebilir miras yönetim modelinin sağlanması, kültürler arası bağlantıların gücüne yönelik farkındalık oluşturulması ve sosyal yapıyı bozmayan ekonomik faaliyetlerden halkın faydalanması hedeflenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda yönetim planında olması gereken altı temel ilke

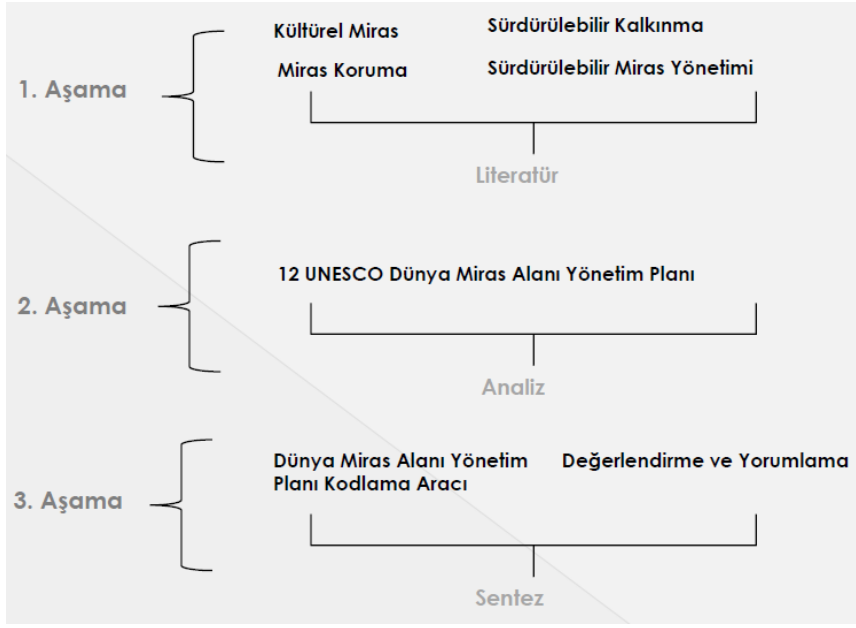
belirlenmiştir. Bunlar mülkün tüm paydaşlar tarafından kapsamlı bir şekilde paylaşılması; planlama, uygulama, izleme, değerlendirme ve geri bildirim döngüsü; ortaklar ve paydaşların katılımı; gerekli kaynakların tahsisi; kapasite geliştirme ve yönetim sisteminin nasıl işlediğine dair hesap verebilir, şeffaf bir açıklamadır (ICOMOS, 2017). Rehber, sürdürülebilir miras yönetimin öncelikli amacının üstün evrensel değeri korumak olduğunu belirtmiştir.

UNESCO tarafından hazırlanan ve 2019 yılında revize edilen Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulamasına Yönelik İşlevsel İlkeler Rehberi'nde (Operational Guidelines For The Implementation of The World Heritage Convention) ise, koruma ve yönetim alanında; koruma için yasama ile ilgili, düzenleyici ve akdi önlemler, etkin koruma için sınırlar, tampon bölgeler, yönetim sistemleri ve sürdürülebilir kullanıma yönelik öneriler sunulmuştur. Rehberde etkin bir yönetim sisteminin katılımcı planlama anlayışına, ortak amaçlarda buluşan ilgili paydaşlara, işleyen bir proje döngüsüne, sosyal-kültürel-ekonomik ve çevresel etkenlere karşı alandaki olumlu ve olumsuz değişimlerin izlenmesine, güvenilir ve şeffaf yönetim anlayışına ve sürdürülebilir gelir kaynaklarının oluşturulmasına bağlı olduğu ifade edilmiştir. Buna göre etkin bir yönetim planı; miras alanındaki kültürel varlıkların korunması, muhafazası ve tanıtılması için kısa, orta ve uzun vadeli eylem planlarını içermelidir. Kültürel varlıkların üstün evrensel değerlerinin sürdürülebilmesi için bütünlük bir planlama yaklaşımı benimsenmelidir. Bu yaklaşımda, yönetim alanı sınırları geniş bir çevreyi içermeli (miras alanı, tampon bölge, geçici bölge, vb.) alanın doğal, kültürel, sosyal ve ekonomik yapısı ve bu yapıların birbiri ile olan ilişkisi dikkate alınmalı ve somut olmayan miras değerleri belirlenmelidir (UNESCO, 2019).

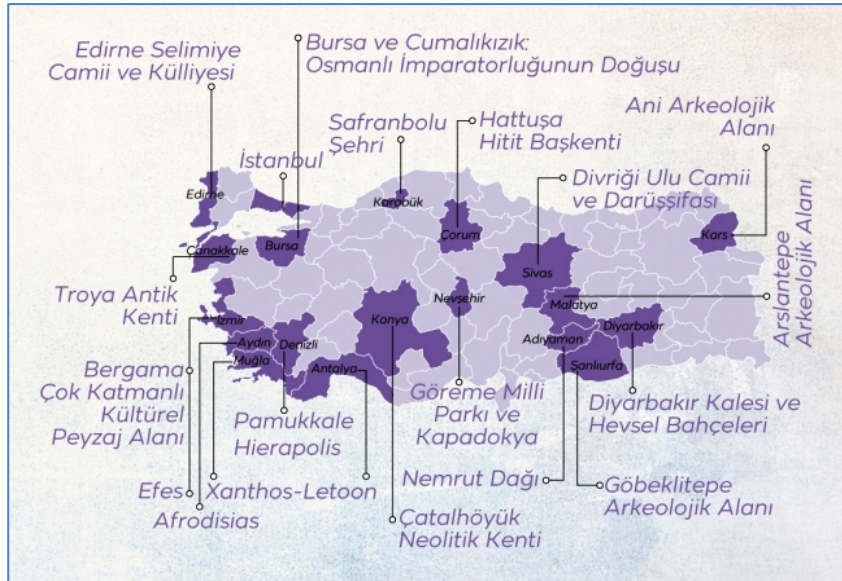
Sonuç olarak 21. yüzyılda miras yönetimi yaklaşımları sadece kültürel varlığa yönelik teknik bir koruma içermemekte aynı zamanda doğal çevrenin idaresi, sosyokültürel bağlam, sosyal entegrasyon, kimlik ve aidiyet ilişkisi, sosyoekonomik ve yerel kalkınma, sürdürülebilir korumada kaynak oluşturma gibi bir takım karar verme sürecini kapsamaktadır (Naycı, 2014). Bu yaklaşıma göre miras yönetiminde sürdürülebilir kalkınma anlayışının yer aldığı açık şekilde görülmektedir.

4. Yöntem

Araştırma, on iki Dünya Mirası Alanı yönetim planının nitel içerik analizini kapsamaktadır. Yönetim planları, kültürel miras alanlarının koruma ve korunmasına, sunumuna yönelik yol gösterici bir rehber niteliğindedir. Özellikle kültürel miras alanlarının dünya mirası statüsünü kazanması ve uluslararası platformda tanınırlığını artırmasında miras yönetimi önemli bir stratejik planlama rehberi olarak görülmektedir. Buna göre araştırma, Dünya Mirası Alanları'ndaki yönetim hedeflerinin sürdürülebilirlik boyutunu belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, 12 yönetim planının içerik analizine dayanmakta olup üç aşamadan oluşmaktadır (Şekil 2). Birinci aşama, literatür taramasıdır. Bu aşama, araştırma konusuna ait kavramın arka planını (kültürel miras, miras koruma, sürdürülebilir kalkınma ve miras koruma ilişkisi, sürdürülebilir miras yönetimi) içermektedir. Literatür taramasında mirasın sürdürülebilir kalkınma için önemli bir kaynak olarak değerlendirildiği görülmektedir. İkinci aşama, analiz aşamasıdır. Analiz için örneklem olarak Türkiye'deki Dünya Miras Alanları belirlenmiştir. Türkiye'de 19 tane Dünya Miras Alanı bulunmaktadır (Şekil 3). Bu miras alanlarından sadece 12 tanesinin yönetim planı hazırlanmıştır (Tablo 2). Buna göre araştırmada yönetim planına sahip 12 tane miras alanı örneklem olarak belirlenmiştir. Bu alanlar; İstanbul'un Tarihi Alanları, Kommagene Nemrut Dağı, Edirne Selimiye Cami ve Külliyesi, Çatalhöyük Neolitik Alanı, Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu, Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı, Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı, Efes, Ani Arkeolojik Alanı, Aphrodisias, Göbeklitepe ve Arslantepe Höyüğü'dür. Üçüncü aşama ise sentez kısmını oluşturan kodlama, değerlendirme ve yorumlama aşamasıdır. Bu aşamada kodlama aracı olarak turizm planlama sürecinin sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmesi için Simpson (2001) tarafından oluşturulan ve Ruhanen (2004) tarafından sadeleştirilerek turizm planlarına uygulanan, daha sonra Landrof (2009) tarafından Dünya Miras Alanı yönetim planına uyarlanan Dünya Mirası yönetim planı kodlama aracı kullanılmıştır. Landrof (2009)'un kodlama aracı, dört kodlama boyutuna sahip olup 34 kodlama ögesini içermektedir (Tablo 3).

Şekil 2. Yöntem akış şeması

Şekil 3. Türkiye'deki UNESCO Dünya Miras Alanları (Aygün, 2021)

Tablo 2. UNESCO Dünya Miras Alanları

Miras Alanı	İlan Tarihi	Yer	Kriterler	Plan Tarihi	Hazırlayan
İstanbul'un Tarihi Alanları*	1985	İstanbul	(i), (ii), (iii), (iv)	2018	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
Kommagene Nemrut Dağı	1987	Adıyaman	(i), (iii), (iv)	2014	Kültür ve Turizm Bakanlığı-ODTÜ
Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi	2011	Edirne	(i), (iv)	2012	Edirne Belediyesi
Çatalhöyük Neolitik Alanı**	2012	Konya	(iii), (iv)	2013	Kültür ve Turizm Bakanlığı - Kazı Başkanlığı
Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu	2014	Bursa	(i), (ii), (iv), (vi)	2013	Bursa Büyükşehir Belediyesi-Akan Mimarlık
Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı	2014	İzmir	(i), (ii), (iii), (iv), (vi)	2017	Bergama Belediyesi
Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı	2015	Diyarbakır	(iv)	2014	Diyarbakır Belediyesi-İkarya Danışmanlık
Efes	2015	İzmir	(iii), (iv), (vi)	2014	Selçuk Belediyesi Egeplan Planlama Ltd.Şti.
Ani Arkeolojik Alanı	2016	Kars	(ii), (iii), (iv)	2015	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Aphrodisias	2017	Aydın	(ii), (iii), (iv), (vi)	2014	Kültür ve Turizm Bakanlığı-MSGSÜ
Göbeklitepe	2018	Şanlıurfa	(i), (ii), (iv)	2017	Kültür ve Turizm Bakanlığı- Brandenburg Teknoloji Üniversitesi
Arslanteppe Höyüğü	2021	Malatya	(iii)	2019	Battalgazi Belediyesi

*İlk İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı 2011 yılında hazırlanmıştır. Ancak araştırma kapsamında 2018 yılında güncellenen İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı değerlendirilmiştir.

**2004 yılında hazırlanan Çatalhöyük Yönetim Planı Türkiye'de hazırlanan ilk yönetim planı olmasına rağmen ilgili mevzuat öncesi hazırlanmış olması nedeni ile resmîyet kazanmamıştır.

Durum analizi boyutu, her bir alandaki dış ve iç etkilerin planlama sürecinde tanımlanıp tanımlanmadığını belirlemek için tasarlanmıştır. Buna göre problemin tanımlanması ve problem alanını etkileyen durumsal etkilere ilişkin bütüncül bir yaklaşım benimsenmiştir. Planlama sürecinin uzun vadeli ve bütüncül olup olmadığının belirlenmesinde ise, stratejik uyum boyutu kullanılmıştır. Stratejik uyum, problemleri alanın yapısını değerlendirerek problemi en etkili şekilde çözmek için gerekli kaynakları bir araya getiren bir çerçeve sunmaktadır. Topluluk değerleri ve tutum boyutu ise topluluk değerlerinin, ihtiyaç ve beklentilerinin her bir alan için stratejik bir vizyona entegre edilip edilmediğini belirlemek için kullanılmıştır. Son olarak paydaşların planlama sürecine katılım ve etkisi boyutu, paydaş katılımının karar alma sürecine ne kadar dâhil olduğunu belirlemek için kullanılmıştır. Bu boyut meşru paydaşların kim olduğunu belirlemek açısından önemlidir. Ayrıca paydaş katılımı,

problemler alanların geleceğine yönelik ortak bir vizyon oluşturmada kritik öneme sahiptir (Landrof, 2009).

Tablo 3. Dünya Miras Alanı yönetim planı kodlama aracı (Landrof, 2009)

Kodlama Boyutu	Kodlama Öğeleri
Durum Analizi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Somut miras özellikleri tanımlanmıştır. 2. Somut miras özellikleri tanımlanmıştır. 3. Alan kullanımı ve mülkiyet durumu belirlenmiştir. 4. Demografik özellikler tanımlanmıştır. 5. Ekonomik özellikler tanımlanmıştır. 6. Mirasın ekonomik faydaları belirlenmiştir. 7. Miras turizmi faaliyetleri belirlenmiştir. 8. Turizm altyapı kapasitesi belirlenmiştir. 9. Ziyaretçi sayısı ve kalış süresi tanımlanmıştır. 10. Diğer planlama süreçleriyle entegrasyon sağlanmıştır (ulusal, bölgesel, yerel, vb.).
Stratejik Uyum	<ol style="list-style-type: none"> 11. Planlama sürecinin zaman boyutu uzun vadeli bir yönelimi yansıtmaktadır. 12. Kapsamlı ekonomik amaçlar belirlenmiştir. 13. Kapsamlı çevresel amaçlar belirlenmiştir. 14. Kapsamlı sosyal-topluluk amaçları belirlenmiştir. 15. Kapsamlı miras geliştirme amaçları belirlenmiştir. 16. Bir dizi stratejik alternatif belirlenmiş ve değerlendirilmiştir. 17. Amaçları destekleyen hedefler geliştirilmiştir. 18. Hedefler arz kabiliyetine dayanmıştır. 19. Hedefler adil ekonomik dağılımı hedeflemiştir. 20. Hedefler ölçülebilirdir.
Topluluk Değerleri ve Tutum	<ol style="list-style-type: none"> 21. Yerel değerler, tutumlar ve özellikler tanımlanmıştır. 22. Sakinler için kritik sorunlar belirlenmiştir. 23. Topluluğun mirasa yönelik tutumları değerlendirilmiştir. 24. Yerel topluluktaki yaşam kalitesi değerlendirilmiştir. 25. Vizyon, toplum değerleri ve tutumlarıyla uyumludur.
Paydaşların Planlama Sürecine Katılımı ve Etkisi	<ol style="list-style-type: none"> 26. Paydaşlar arasındaki ilişki ele alınmıştır. 27. Devlet kurumları sürece katılmıştır. 28. Devlet kurumları stratejik yönleri etkilemiştir. 29. Sivil Toplum Kuruluşları (STK) sürece katılmıştır. 30. STK'lar stratejik yönleri etkilemiştir. 31. İşletmeler ve sakinler sürece katılmıştır. 32. İşletmeler ve sakinler stratejik yönleri etkilemiştir. 33. İlgili ziyaretçi grupları sürece katılmıştır. 34. İlgili ziyaretçi grupları stratejik yönleri etkilemiştir.

5. Bulgular

Araştırmadaki üstün evrensel niteliklere sahip on iki miras alanı, en az bir, en fazla beş kriteri sağlamakta olup her birinin koruma ve yönetim sistemi mevcuttur. Miras alanlarının her birinde yönetim ve organizasyon çoklu ortaklıklar tarafından yönetilmektedir. Plan hazırlama aşamasında mimar, şehir plancı, arkeolog, sanat tarihçisi, peyzaj mimarı, sosyolog, iktisatçı, hukukçu, ekonomist, vb. meslek grupları görev almıştır. Yönetim planları ağırlıklı olarak belediyeler ve belediyelere danışmanlık hizmeti sağlayan firmalarla Kültür ve Turizm Bakanlığı ile protokol yapan üniversiteler tarafından hazırlanmıştır. Genel olarak plan hazırlama sürecine ilişkin detaylı bir bilgi verilmemiştir. Planlar genellikle Naycı (2014), tarafından belirtilen altı aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar; mevcut durumun tespiti, paydaş çalışması, bütünleşik sentez, yönetim ilkelerinin belirlenmesi, uygulama temaları ve etapların belirlenmesi ile alan yönetim modelinin geliştirilmesidir.

Durum analizi, alanın mevcut durumunu (fiziksel, çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel) belirlemektedir. Özellikle tarihsel süreç ve somut miras değerleri on iki planda da detaylı şekilde ifade edilmiştir (Şekil 4). Bütün planlarda miras alanlarındaki koruma ve planlama anlayışının yetersizliği, ziyaretçi yönetimi ve sunum eksikliği, yetki ve sorumluluktaki belirsizlikler ortak sorun olarak tanımlanmıştır. Somut olmayan miras değerleri Edirne Selimiye Cami ve Külliyesi (mis sabunu, aynalı süpürge, Edirnekâri, Hıdırellez, Kırkpınar Yağlı Güreşleri Festivali), Aphrodisias (dokumacılık,

çömlekçilik, yerel yemekler ve yularcılık, semercilik, yorgancılık, keçecilik, dericilik, Harmandalı, Aydın Zeybeği, Şerbetçioğlu, Köroğlu ve Ataköy Zeybeği, Karacasu Afrodisias Kültür, Sanat ve Tanıtım Festivali, Aphrodisias Antik Kenti'ne dair somut olmayan değerler ise; Afrodit Kültü ve Aphrodisias Afrodit, Afrodit kültüründen kaynaklanan festivaller, çok tanrılı inanış etkisi ve bunlara bağlı mitler, Aphrodisias Kenti'nde kuyumcular, keten işçileri, heykeltçilik), Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu (Karagöz ve Hacivat, ipek dokumacılığı ve çinicilik, kılıç kalkan oyunu, sarılar) ve Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (tel kırma, nazar boncuğu kullanımı, yemeni oyalari, Bergama halıları ve dokumacılık, keşkek yapımı, Türk kahvesi, Alevi-Bektaşî ritüeli olan semah, karatabakçılık, Bergama kermesi, klarnet çalma, yorgan yapımı, sepet yapımı, çeyiz ve çeyiz serme ve sünnet yatağı) yönetim planlarında detaylı şekilde açıklanmıştır. Diğer yönetim planlarında ise, somut olmayan miras değerleri dolaylı olarak ifade edilmiştir (dini yapılar, dini ritüeller, el sanatları vb.). Yönetim planlarının diğer planlama süreçleriyle entegrasyonunda çoğunlukla yerel, bölgesel ve ulusal planlar dikkate alınarak koruma planları referans alınmıştır. Sadece Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi ile Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı yönetim planları diğer planlarla ilişkilendirilmemiştir. Mirasın ekonomik faydası, turizm alt yapı kapasitesi ve ziyaretçi profiline ait bilgiler ise çoğu planda yeterince verilmemiştir.

	Somut miras	Somut olmayan miras	Alan kullanımı	Nüfus	Ekonomik özellik	Ekonomik fayda	Turizm aktiviteleri	Alt yapı kapasitesi	Ziyaretçi bilgisi	Planlama süreci
İstanbul'un Tarihi Alanları										
Nemrut Dağı										
Edirne Selimiye Camii										
Çatalhöyük										
Bursa ve Cumalıkızık										
Bergama										
Diyarbakır Kalesi										
Efes										
Ani										
Aphrodisias										
Göbeklitepe										
Arslantepe Höyüğü										

Belirgin değil Belirgin

Şekil 4. Durum analizi

Stratejik uyum, on kodlama maddesinden oluşmaktadır. Her planın stratejik yönelimi Şekil 5'te verilmiştir. Buna göre on iki planın hepsinde stratejik planlama aşamaları açık şekilde ifade edilmiştir. Katılımcı yaklaşım anlayışı ile paydaşların uzlaşması sonucu vizyon, hedefler ve eylem planları beş yıllık olarak belirlenmiştir. Çatalhöyük, Arslantepe Höyüğü, Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı, Göbekli Tepe, Ani Arkeolojik Alanı ve Kommagene Nemrut Dağı planlarında uzun vadeli bir planlama anlayışının (10-20 yıllık hedefler) olduğu görülmüştür. Kapsamlı çevresel amaçlar, miras geliştirme amaçları, bir dizi stratejik alternatifler ve amaçları destekleyen arz kabiliyetine göre hedefler bütün planlarda belirgin şekilde tanımlanmıştır. Çoğu planda miras alanlarının korunması ve yönetiminde ekonomik ve sosyal kalkınmaya yönelik stratejiler yetersiz ve eksik kalmıştır. Planlarda özellikle turizme yönelik hedeflerde, ekonomik faydaların yerele adil ve eşit dağılımı yeterince hedeflenmemiştir. Bu noktada sürdürülebilir bir miras yönetimi için miras koruma ve yerel kalkınma ilişkisi ciddi bir eksiklik olarak görülmektedir. Belirlenen hedeflerin ölçülebilirliğine yönelik göstergeler özellikle Kommagene Nemrut Dağı planında detaylı olarak yer almış olup izlemeye yönelik formlar geliştirilmiştir.

	Uzun vadeli uyum	Ekonomik amaçlar	Çevresel amaçlar	Sosyal amaçlar	Mirasa yönelik amaçlar	Stratejik alternatifler	Hedefler	Arz kabiliyeti	Adil ekonomi	Ölçülebilirlik
İstanbul'un Tarihi Alanları										
Nemrut Dağı										
Edirne Selimiye Camii										
Çatalhöyük										
Bursa ve Cumalıkızık										
Bergama										
Diyarbakır Kalesi										
Efes										
Ani										
Aphrodisias										
Göbeklitepe										
Arslanteppe Höyüğü										

Belirgin değil Belirgin

Şekil 5. Stratejik uyum

Topluluk değerleri ve tutum boyutu ise, beş kodlama maddesinden oluşmaktadır (Şekil 6). Planların hiçbirinde yerel yaşam kalitesine, toplumun mirasa karşı tutumuna, yerel olarak önemli topluluk değerlerine ve yerel halkın sorunlarına yeterince değinilmemiştir. Sadece altı planda yerel toplum değerlerine ve tutumlarına uyumlu bir vizyon belirlemiştir. Bu vizyonlarda ağırlıklı olarak üstün evrensel değerlere vurgu yapılmıştır. Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi yönetim planında ise, plan vizyonuna yer verilmemiştir. Vizyonun belirlenmesinde katılımcı yaklaşım benimsenmiş ve çalıştaylar, toplantılar ve odak grup görüşmeleri ile paydaşların görüşleri alınmıştır.

	Yerel değerler	Sakinlerin sorunları	Mirasa karşı tutum	Yaşam kalitesi	Vizyon Uyumu
İstanbul'un Tarihi Alanları					
Nemrut Dağı					
Edirne Selimiye Camii					
Çatalhöyük					
Bursa ve Cumalıkızık					
Bergama					
Diyarbakır Kalesi					
Efes					
Ani					
Aphrodisias					
Göbeklitepe					
Arslanteppe Höyüğü					

Belirgin değil Belirgin

Şekil 6. Topluluk değerleri ve tutum

Son olarak paydaşların planlama sürecine katılım ve etkisi boyutunda kilit paydaşlar olarak, kararı etkileyen, karardan etkilenen ve karar vericiler belirlenmiştir. Selimiye Cami ve Külliyesi yönetim planı hariç (hazırlık sürecinde paydaşlara sadece bilgilendirme toplantıları düzenlenmiştir) paydaşlara yönelik çalıştay, paydaş toplantıları, bilgilendirme toplantıları, odak grup toplantıları, anketler, konferanslar, atölyeler, saha çalışmaları, vb. organizasyonlar düzenlenmiştir. Bu çalışmalar sonucunda katılımcıların görüş ve değerlendirmeleri doğrultusunda vizyon, sorunlar, güçlü, zayıf yönler ile tehditler ve fırsatlar (GZFT analizi) belirlenerek, stratejiler, hedefler ve eylemlere yönelik öneriler geliştirilerek taslak plan oluşturulup ilgili paydaşların görüşüne sunulmuştur. Planlama sürecinde katılımcı yöntemler ile paydaşların beklentileri belirlenmiştir. Planların hepsinde paydaşlar çok net olarak belirlenmiştir. Ancak paydaşlar arasındaki ilişkilere, işletmeler, yerli halk ve ziyaretçilerin stratejik hedeflere olan etkilerine çoğunlukla değinilmemiştir (Şekil 7). Göbekli Tepe yönetim planı hariç diğer planlarda ziyaretçiler (yerli ve yabancı) planlama sürecinde ve plan stratejilerin oluşturulmasında dikkate alınmamıştır. Sadece Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı yönetim planında “konut kullanıcıları” ziyaretçi olarak değerlendirilmiştir. Göbeklitepe yönetim planında paydaşlar ve sorumlulukları/çıkarları, Aphrodisias yönetim planında ise hangi paydaş ile hangi düzeyde bir katılım biçimi oluşturulacağı (birlikte karar vermek, danışmak, bilgilendirmek, birlikte hareket etmek) belirlenmiştir.

	İlişkiler	Devlet kurumları	Devlet kurumları etkisi	STK	STK etkisi	İşletmeler ve konut sakinleri (yerel)	Yerel etkisi	Ziyaretçiler	Ziyaretçi etkisi
İstanbul'un Tarihi Alanları									
Nemrut Dağı									
Edirne Selimiye Camii									
Çatalhöyük									
Bursa ve Cumalıkızık									
Bergama									
Diyarbakır Kalesi									
Efes									
Ani									
Aphrodisias									
Göbeklitepe									
Arslanteppe Höyüğü									

Belirgin değil

Belirgin

Şekil 7. Paydaş katılımı

SONUÇ:

Bulgular doğrultusunda on iki Dünya Miras Alanı'na ait yönetim planında sürdürülebilirlik ilkelerinin planlama süreciyle yeterince bütünleşmediği görülmektedir. Planlardaki yönetim hedefleri sürdürülebilirlik boyutu kapsamında değerlendirildiğinde ortak eksiklikler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Durum analizinde, miras değerlerine vurgu yapılmasına ve mirasın öneminin farkında olunmasına rağmen ekonomik ve sosyal yapıya yönelik eğilimler ve bağlantılar çoğu planda yeterince ele alınmamıştır. Bu değerlendirme eksikliği ileriki aşamalarda oluşabilecek değişikliklere karşı yönetim alanlarını savunmasız bırakabilmekte ve yönetim planının uygulanmasında ciddi aksaklıklara neden olabilmektedir.

- Mirasın sürdürülebilirliğinde somut miras değerleri kadar somut olmayan miras değerleri de önem arz etmektedir. Planlarda somut olmayan miras değerlerine yönelik çalışmaların eksikliği mirasın çoğunlukla somut kültürel varlık olarak değerlendirildiğinin bir göstergesidir. Böylesi bir miras anlayışı yönetim planında mirasın bütüncül korunmasına engel teşkil etmektedir.
- Stratejik uyum kapsamında ekonomik, sosyal ve çevresel amaçlar ile kültürel amaçlar olarak da değerlendirilebilecek mirasa yönelik amaçlar sürdürülebilirliğin temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda yönetim planlarında ekonomik ve sosyal amaçların yeterince belirlenmediği görülmüştür. Bu amaçların eksikliği de adil ekonomik bir yapının oluşmasını olumsuz etkilemektedir.
- Topluluk değerleri ve tutum; kültürel kimliği, sosyal etkileşim ve sosyal ağları, kültürel çeşitliliği ve yerel kültürü şekillendirmektedir. Bu şekillenme sonucunda miras değerleri oluşmaktadır. Buna göre, miras değerleri topluluğun içinden çıkan, toplulukla gelişen ve değişen değerler bütünüdür. Bu nedenle yönetim planına ait vizyonun topluluk değerlerini ve topluluğun ortak görüşünü yansıtması gerekmektedir. Ancak yönetim planlarının yarısında ortak bir vizyondan bahsedilmesi olanaksızdır. Ortak bir vizyonun olmadığı bir plan ise aitlik, bağlılık, sorumluluk ve kolektif bilinçten mahrum kalmaktadır.
- Paydaş katılımı ise, hem sürdürülebilirlik ilkesinde hem de miras yönetimde temel bir rol oynamaktadır. Yönetim planında paydaşların belirlenmesi ve bu paydaşların koruma ve yönetim aşamalarına dâhil edilmesi planlama sürecinde önem arz etmektedir. Planın devamlılığı, miras alanının uzun süreli korunması ve mirasa karşı sorumluluk bilincinin oluşması paydaşların yönetim sürecine ne kadar entegre olduğu ile ilişkilidir. Buna göre yönetim planlarının hepsinde paydaş iş birliğine yer verilmiştir. Ancak bu iş birliğinde çoğunlukla devlet kurumları ve STK'lar baskın durumdadır. Diğer ilgili paydaşlar yönetim sürecinde yer almamıştır. Yönetim planının taslak raporları paydaşlarla (bazı planlarda yasal zorunluluk nedeniyle göstermelik katılım şekliyle) paylaşılarak ortak karar alınarak son hale getirilmiştir. Planlama sürecinde yerel halktan ziyade daha çok yerel halkın resmi temsilcisi olarak muhtarlar sürece dâhil olmuştur. Bu temsil, katılımcı yaklaşıma yönelik tartışmaları tekrar gündeme getirmektedir.

Yukarıdaki tespitler doğrultusunda sürdürülebilir Dünya Miras Alanı yönetim planı için bazı öneriler geliştirilmiştir. Bunlar:

- Yönetim planı fikrinin ortaya çıkışından planın hazırlanma, uygulama, izleme ve yenileme/güncelleme aşamalarının (yönetim döngüsü) her birinde ilgili paydaşların katılımı sağlanmalıdır.
- Yönetim planı bütüncül planlama anlayışını içermeli, geçmiş ile gelecek arasında denge kurulmalı, miras alanına ait koruma planları tamamlanmış olmalı, finansal kaynak yönetimi devamlılık arz etmeli, somut ve somut olmayan miras değerlerinin anlamı ve önemi net olarak ifade edilmeli ve miras bilinci oluşmasına/oluşturulmasına yönelik eylemler içermelidir.
- Yönetim ve organizasyon yapısından sorumlu kurum ve kuruluşlara ait görevler net tanımlanmalı ve miras alanını etkileyen ve miras alanından etkilenen paydaşlar net olarak belirlenmeli ve iş birliği sağlanmalıdır (ilgili kurum ve kuruluşlar (kamu), yerel yönetim, yerel halk, topluluklar, STK, üniversiteler, özel sektör, mülkiyet hakkı bulunanlar, uluslararası kuruluşlar (AB, UNESCO, ICOMOS, ICCROM vb.).
- Belirlenen sorunların çözümüne yönelik kısa, orta ve uzun vadeli hedefler belirlenmeli, her bir hedef için eylem planı ve projeler oluşturulmalı, risk ve kriz yönetimine yönelik eylem planları geliştirilmeli, belirlenen hedefler ve bu hedeflere yönelik projeler miras alanının sosyal-ekonomik-kültürel yapısına olumlu katkı sağlamalı ve adil ekonomik yapı oluşturulmalıdır.

- Topluluğun değerleri planlamanın her aşamasında dikkate alınmalı, yerli halk veya topluluklar yönetim sürecinin her aşamasında yer almalı, toplumsal tabana yayılan bir koruma kùltürü oluşturmalıdır.
- Kapsayıcı, dâhil edici, esnek, değişime açık, dinamik, yenilenebilen, hesap verilebilir ve şeffaf bir yönetim anlayışı benimsenmelidir.

Sonuç olarak kùltürel mirasın sürdürülebilirliği; somut ve somut olmayan kùltürel varlıkların koruma, kullanma ve yaşatma dengesini gözetken, sunum ve yorumlama teknikleri ile turizm ve ziyaretçi yönetimini planlayan, risk faktörlerini azaltan ve önleyen, katılımcı yaklaşımla yerel kalkınmayı destekleyen, yönetim ve organizasyon yapısını geliştirilebilir kılan, miras bilinci oluşturan, akılcı ve bütüncül bir planlama anlayışına sahip yönetim planına bağlıdır. Buna göre sürdürülebilir kùltürel miras yönetimi; kùltürel mirasın algılanmasına, korunmasına ve miras bilincinin oluşmasına yönelik çalışmaların mirasın geçmişi, bugünü ve geleceği ile olan bağlantısının devamlılığı için ilgili paydaşların yönetim sürecine dâhil olduğu, yeterli program ve eylemlerin oluşturularak, izleme ve geri besleme kapasitesinin geliştirildiği bir dizi sistemler bütününden oluşmaktadır. Bu nedenle, her bir sistemin iyi tanımlanması ve birbirini besleyen bir döngü oluşturması miras yönetiminin başarılı olması açısından önemlidir.

Etik Standart ile Uyumluluk

ıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışmada finansal destek yoktur.

Teşekkür: Teşekkürümüz yoktur.

KAYNAKÇA:

Aksoy, A. ve Enlil, Z. (2012). Kùltürel Miras Yönetiminde Çaędař Yaklaşımlar. A. Aksoy ve D. Ünsal (Ed.), *Kùltürel Miras Yönetimi içinde* (s.2-29), Anadolu Üniversitesi Yayını.

Arabacıoğlu, F. P. ve Aydemir, I. (2007). Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı. *Megaron YÜÜ Mim. Fak. E-Dergisi*, 2007 2(4): 204-212. <https://jag.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-36349-ARTICLE-ARABACIOGLU.pdf>.

Aşur, F. ve Akpınar Külekçi E. (2021). "Theories, Techniques, Strategies" For Spatial Planners & Designers, Planning, Design, Applications. Chapter: Courtyard Gardens Regulation Principles and Plant Selection in the Historical Process, Peter Lang GmbH ISBN: ISBN 978-3-631-83922-5, Murat Özyavuz (ed.), 1109.

Aygün, B.N. (2021). UNESCO Dünya mirası Listesinde Türkiye. <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/unesco-dunya-mirasi-listesinde-turkiye-608430.html>. (13.05.2022)

Boussaa, D. (2014). The Social Sustainability of Historic Centres in North Africa: Cases from Algiers, Tunis and Fez. *The International Journal of Social Sustainability in Economic, Social, and Cultural Context*, 2014, 9 (3): 69-83. doi:10.18848/2325-1115/CGP/v09i03/55239.

Council of Europe, (2005). Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society-Faro Convention. Council of Europe Treaty Series- No. 199. <https://rm.coe.int/1680083746>. (10 Eylül 2021).

- Dinçer, İ. ve Enlil, Z. (2011). Kültür Mirasının Değişen Kapsamı ve Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri-Faro Sözleşmesi'nin Algılanması: Türkiye İçin bir Ön Araştırma. *Kültür Politikaları ve Yönetimi (KPY) 2011* içinde (s. 47-56). İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Dümcke, C. ve Gnedovsky, M. (2013). *The Social and Economic Value of Cultural Heritage: Literature Review*. European Expert Network on Culture (EENC), 2013. <https://www.interarts.net/descargas/interarts2557.pdf> (01 Eylül 2021).
- Eraslan, Ş. (2021). Dünya Miras Alanlarında Yönetim Planları: Türkiye Örneği. *International Journal of Arts and Social Studies*, 2021, 4 (6): 32-48. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asstudies/issue/63596/927516>.
- ICOMOS, (1982). Quebec Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik Tüzük, Deschamba, 1982. <http://www.alanbakanligi.gov.tr/evrak/turkce/1982-ICOMOS-Deschambault-DeklarasyonuCanada.pdf>. (5 Ocak 2021).
- ICOMOS, (2013). The Burra Charter. The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, 2013. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0795934001587381516.pdf. (5 Ocak 2021).
- ICOMOS, (2014). İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj (Heritage and Landscape as Human Values)-Floransa Bildirgesi. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0034808001536912096.pdf. (5 Ocak 2021).
- ICOMOS, (2017). Salalah Guidelines For The Management Of Public Archaeological Sites. Adopted by the 19th ICOMOS General Assembly, New Delhi, India, 15 December 2017. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0950831001587379455.pdf. (5 Ocak 2021).
- Jelincic, D. A. (2021). Indicators for Cultural and Creative Industries' Impact Assessment on Cultural Heritage and Tourism. *Sustainability*, 2021, 13 (7732): 1-13. <https://doi.org/10.3390/su13147732>.
- Karahan, F., Akpınar, E. ve Karaman, M. (2008). Mimari Mirasımızı Nasıl Korumalıyız? Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinden Bir Örnek: Öşvank Kilisesi. Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Sayı:13, 27-33, Erzurum.
- Keitumetse, S. O. (2011). Sustainable Development and Cultural Heritage Management in Botswana: Towards Sustainable Communities. *Sustainable Development*, 2011, 19 (1): 49-59. <https://doi.org/10.1002/sd.419>.
- Kuşçuoğlu, G. Ö. ve Taş, M. (2017). Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2017, 2 (1): 58-67. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalvac/issue/32621/334791>.
- Labadi, S., Giliberto, F., Rosetti, I., Shetabi, L. ve Yildirim, E. (2021). *Heritage and the Sustainable Development Goals: Policy Guidance for Heritage and Development Actors*. Paris, ICOMOS. https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2021/SDG/ICOMOS_SDGs_Policy_Guidance_2021.pdf. (5 Ekim 2021).
- Landorf, C. (2009). A Framework for Sustainable Heritage Management: A Study of UK Industrial Heritage Sites. *International Journal of Heritage Studies*, 2009, 15(6): 494-510.

- Mackay, R. (2019). Values-Based Management and the Burra Charter: 1979, 1999, 2013. E. Avrami, S. Macdonald, R. Mason, D. Myers (Ed.) *Value in Heritage Management: Emerging Approaches and Research Directions içinde* (s. 110-126), Los Angeles, Getty Publications, 2019. <https://www.getty.edu/publications/resources/virtuallibrary/9781606066195.pdf>. (15 Mart 2021).
- Murzyn-Kupisz, M. (2012). Cultural, Economic and Social Sustainability of Heritage Tourism: Issues and Challenges. *Economic and Environmental Studies (E&ES)*, ISSN 2081-8319, Opole University, Faculty of Economics, 2012, 12(2): 113-133. <http://hdl.handle.net/10419/93213> (01 Eylül 2021).
- Naycı, N. (2014). Arkeolojik Alan Yönetiminde Sürdürülebilir Yaklaşımlar: Aspat (Strobilos) Yönetim Planı Çalışmaları. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 2014, 31 (2): 189-207. doi: 10.4305/METU.JFA.2014.2.10.
- Özcan, K. (2009). Sürdürülebilir Kentsel Korumanın Olabilirliği Üzerine Bir Yaklaşım Önerisi Konya Tarihi Kent Merkezi Örneği. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 2009, 26 (2): 1-18. doi: 10.4305/METU.JFA.2009.2.1.
- Ruhanen, L. (2004). Strategic Planning for Local Tourism Destinations: An Analysis of Tourism Plans. *Tourism and Hospitality Planning and Development*, 2004, 1 (3):239-253.
- Rypkema, D. (2010). The Role of Heritage Conservation in a Sustainable Economy. Mälkki, M. and Sch-midt-Thomé, K. (Ed.) *Integrating aims: Built heritage in social and economic development içinde*. (s.197-211), Espoo, Centre for Urban and Regional Studies Publications, 2010. <http://lib.tkk.fi/Reports/2010/isbn9789526032849.pdf> (12 Ağustos 2021).
- Perihan, M. ve Aşur, F. (2020). Tarihi Kentsel Peyzaj ve Kent Kimliği İlişkisi. *Kent Akademisi Dergisi*, 13 (1), 163-175.
- Simpson, K. (2001). Strategic Planning and Community Involvement as Contributors to Sustainable Tourism Development. *Current Issues in Tourism*, 2001 4 (1): 3-41. <https://doi.org/10.1080/13683500108667880>.
- Seydioğulları, H. S. (2013). Sürdürülebilir Kalkınma için Yenilenebilir Enerji. *Planlama* 2013, 23 (1): 19-25. doi: 10.5505/planlama.2013.14633.
- Strange, T. ve Bayley, A. (2008). *Sustainable Development: Linking Economy, Society and Environment*. Paris, OECD Publications, 2008.
- Şen, H., Kaya A. ve Alpaslan, B. (2018). Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif. *Ekonomik Yaklaşım*, 2018, 29 (107): 1-47. doi: 10.5455/ey.39101.
- Türkoğlu, İ. (2020). Sürdürülebilir Kalkınmada Kültür Mirasının Yeri Ve Önemi. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2020, 10 (20): 117-143. doi: 10.33207/trkede.692194.
- UNESCO, (2002). Budapest Declaration. <http://whc.unesco.org/archive/2002/whc-02-conf202-5e.pdf>. (5 Nisan 2020).
- UNESCO, (2003). Conclusions and Recommendations of the Conference Linking Universal and Local Values: Managing a Sustainable Future for World Heritage. Amsterdam, 22-24 May 2003. <https://whc.unesco.org/en/events/421/>. (26 Kasım 2020).

- UNESCO, (2011). Recommendation on The Historic Urban Landscape. Paris, 10 November 2011. <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-638-98.pdf>. (13 Ocak 2021).
- UNESCO, (2013). The Hangzhou Declaration Placing Culture at the Heart of Sustainable Development Policies. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/3_Hangzhou_Declaration_EN.pdf. (22 Mart 2020).
- UNESCO, (2015). Policy Document for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention. as adopted by the General Assembly of States Parties to the World Heritage Convention at its 20th session. <https://whc.unesco.org/document/139146>. (5 Ekim 2021).
- UN, (2017). Yeni Kentsel Gündem: Herkes İçin Sürdürülebilir Kentler ve Yerleşimlere İlişkin Kito Bildirgesi-Habitat III, United Nations. <http://uploads.habitat3.org/hb3/NUA-Turkish.pdf>. (5 Ekim 2021).
- UNESCO, (2019). The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. World Heritage Centre, WHC.19/01, 10 July 2019. <https://whc.unesco.org/en/guidelines/> (30 Ağustos 2021).
- UNESCO, (2021). The Hangzhou Declaration: Heralding the next era of human development. <https://en.unesco.org/news/hangzhou-declaration-heralding-next-era-human-development-1>. (5 Ekim 2021).
- WCED, (1987). *Our Common Future*. World Commission on Environment and Development, New York, Oxford University Press, 1987.
- Vileniske, I. G., Seduikyte, L., Daugelaite, A. ve Rudokas, K. (2020). Links Between Heritage Building, Historic Urban Landscape and Sustainable Development: Systematic Approach. *Scientific Journal of Latvia University of Life Sciences and Technologies Landscape Architecture and Art*, 2020, 17 (17): 30-38.
- Zeayter, H. ve Mansour, A. M. H. (2018). Heritage Conservation Ideologies Analysis – Historic Urban Landscape Approach for a Mediterranean Historic City Case Study. *HBRC Journal*, 2018, 3(14): 345–356. <https://doi.org/10.1016/j.hbrj.2017.06.001>.

EXTENDED SUMMARY

Cultural heritage is a set of tangible and intangible values with universal values from the past and shaped by the future. These values cause the heritage to display a dynamic structure that is continually changing, not only as a cultural but also as a social and economic entity. The values of the heritage and this dynamic structure make it a significant resource for sustainable development. However, although sustainable development is included in the heritage discourse, the fact that these discourses are not sufficiently included in the management plans is seen as an important deficiency in the protection and conservation of the heritage. However, although sustainable development is included in the heritage discourse, the fact that these discourses are insufficiently involved in the management plans, which is considered a crucial deficiency in the conservation and survival of the heritage.

The sustainability of cultural heritage depends on considering the balance of protection, use and survival of tangible and intangible cultural assets, planning tourism and visitor management with presentation and interpretation techniques, reducing and preventing risk factors, supporting local development with a participatory approach, making the management and organizational structure developable, creating heritage awareness, rational management plan with a holistic planning approach. In this context, sustainable protection

of cultural heritage areas without a management plan is out of question. Specifically, there is a need for a viable management plan that exhaustively defines the aims, measures, and actions for the heritage site in the protection, use, and development of heritage sites included in the World Heritage List. Hence, the research aims to ascertain to what extent sustainable development principles are incorporated into the management plans of twelve World Heritage Sites in Turkey. The research method is predicated on content analysis, consists of three stages. The first stage is the literature review. This stage comprises the background of the concept of the research topic (cultural heritage, heritage conservation, sustainable development and heritage protection relationship, sustainable heritage management). The second stage is the analysis stage. At this stage, each management plan of the twelve World Heritage Sites in Turkey was evaluated within the framework of its sustainability dimension (situation analysis, strategic alignment, community value, and stakeholder engagement). The third stage is synthesis. As a result of the synthesis, it was seen that the sustainability principles in the management plans of twelve World Heritage Sites were insufficiently integrated into the planning process.

Notwithstanding the emphasis on heritage values and awareness of the importance of heritage in the situation analysis, trends and links to the economic and social structure have not been adequately addressed in most plans. This lack of evaluation may leave the management areas vulnerable to the changes that may occur in the future and cause severe disruptions in the implementation of the management plan. Intangible heritage values are as important as tangible heritage value in the sustainability of heritage. The lack of studies on intangible heritage values in the plans is an indication that the heritage is chiefly considered a tangible cultural asset. Such an understanding of heritage constitutes an obstacle to the holistic conservation of the heritage in the management plan.

Heritage-oriented goals, which can also be considered economic, social, and environmental goals and cultural goals within the context of strategic alignment, constitute the basis of sustainability. In this context, it is seen that the economic and social goals are not sufficiently indicated in the management plans. The lack of these goals also negatively affects the formation of a fair economic structure.

Community values and attitudes - which are the most significant dimensions of sustainability - shape cultural identity, social interaction and social networks, cultural diversity, and local culture. As a result of this embodiment, heritage values are formed. Accordingly, heritage values are the set of values that emerge from the community, develop and change with the community. Therefore, the vision of the management plan needs to reflect the community values and the communal view of the community. However, it is impossible to speak of a common vision in half of the management plans. A plan without a shared vision is deprived of belonging, commitment, responsibility, and collective consciousness.

Stakeholder engagement is the most important part of sustainable heritage management. Indigenous people or communities living in the heritage area play a key role, especially in the conservation and transfer of tangible and intangible heritage values to future generations. Identifying stakeholders in the management plan and including these stakeholders in the preservation and management phases are essential in the planning process. The continuity of the plan, the long-term conservation of the heritage site, and the awareness of responsibility towards the heritage are related to the extent to which the stakeholders are integrated into the management process. Accordingly, stakeholder cooperation is included in all management plans. However, the relations between stakeholders and the effects of businesses, locals, and visitors on strategic targets are mostly not mentioned.

Consequently, the sustainability of cultural heritage; considering the balance of preservation, use, and survival of tangible and intangible cultural assets, planning tourism and visitor management with presentation and interpretation techniques, reducing and preventing risk factors, supporting local development with a participatory approach, making the management and organizational structure developable, creating heritage awareness and it depends on the management plan with a holistic planning approach. Accordingly, sustainable cultural heritage management primarily aims at the protection and conservation of cultural heritage and the formation of heritage awareness. In accordance with this purpose, it is necessary to involve relevant stakeholders in the management process, establish adequate programs and actions, and develop monitoring and feedback capacity for the continuity of the connection with the past, present, and future of the heritage.